

Ivica Boban

O radionici *Putovanje kroz bijelu masku*

Tijekom priprema za simpozij *Od Ionesca do Stopparda ili Kazališna radionica Pozdravi nakon 40 godina* jedna od organizatorica Maja Đurinović zamolila me da održim i jednu radionicu o procesu glumačkog i kazališnog rada. Budući da sam na raspolaganju imala samo dva dana odlučila sam se za radionicu *Putovanje kroz bijelu masku*, koja je održana 4. i 5. studenoga 2015. godine u prostoru scene ADU – F22 u Frankopanskoj ulici. Aktivni sudionici radionice bili su studenti ADU-a i njihovi nastavnici, mladi glumci i nekoliko sudionika simpozija te studenti komparativne književnosti Filozofskog fakulteta pod vodstvom Višnje Rogošić.

Idejno sam začela kreiranje te radionice još 1978. godine za vrijeme rada na predstavi *Play Držić* s Pozdravima i Kugla glumištem u Lazaretima u Dubrovniku, a razvijala sam je tijekom rada na predstavi *Hekuba* 1981. godine (kada se kroz *sljepe* improvizacije pronašao i jezik cijele predstave, a posebno scena pod maskama *Hekubin san*) te za vrijeme svog studijskog boravka u Školi za lutkarstvo i *Theatre d'objet* u Charleville-Mezieresu. Strukturno se iskristalizirala za vrijeme rada sa studentima 3. i 4. godine glume 1994. godine na ADU-u u Zagrebu² kada je kreirana i predstava *Kako sada stvari stoje*.² Dijelovi procesa radionice u inspirativnom, doživljajnom, provedbenom i

značenjskom smislu ostali su upisani i u mojim predstavama *Play Držić*, *Hekuba* i *Kako sada stvari stoje*, a i u mnogim drugim.

Održala sam niz takvih radionica u okviru svog kolegija Samostalno kreiranje lika, karaktera i maske suvremene *commedie dell' arte* za studente glume, režije i dramaturgije na ADU-u, kao i na kazališnim akademijama i školama u svijetu: u Budimpešti (za studente Akademije i glumce Katona teatra), u New Yorku (New York University Tisch School of the Arts), u Torontu (Ryerson University), u Amsterdamu (Škola novog plesa) i mnogim drugim.

Radionica *Putovanje kroz bijelu masku* izvanredna je inicijacija u proces i tajnu kazališnog stvaranja za početnike, tj. za studente prve godine glume, kao i za kazališne amatere, ali ona je i svojevrsno „resetiranje“, odnosno provjeravanje naučenog i ponovno osvještavanje onog što je bitno i nezaobilazno u kazališnom stvaralačkom procesu za studente završne godine studija i za glumce.

Bez obzira na to gdje sam, kada i s kime radila tu radionicu, ona je za mene kao voditelja, kao i za sve sudionike, bila uvijek novo i izuzetno potresno iskustvo. Inspirativno i ljekovito! Što je vidljivo i iz pisanih anonimnih svjedočenja samih sudionika.³

Putovanje kroz bijelu masku, 2015., Almira Osmanović

Opis procesa radionice

(u tehničkom, događajnom i značenjskom smislu)

Neophodni uvjeti i popis stvari za radionicu

Maksimalan broj sudionika je oko trideset. Prostor u kojem se radionica odvija mora biti čist i topao, s dostupnim sanitarijama i toplom vodom. Svi aktivni sudionici trebaju obavezno donijeti: toplu odjeću (trenirku) i prostirku za ležanje na podu, stare novine (3 komada), jedan paketić vlažnih maramica, dva paketića papirnatih maramica, oštre škare, kemijsku olovku ili flomaster, jednu malu plastičnu zdjelicu (za vodu i namakanje gipsanog zavoja), sapun i ručnik. Organizator osigurava dovoljnu količinu gipsanog zavoja za izradu maske (širine 6 –10 cm), vazelin za podlogu i lakše skidanje maske i veliki broj malih rekvizita (igračke, svježi i suhi plodovi voća i povrća, školjke, kamenčići, suvenir, uspomene itd.) za taktilno prepoznavanje, igru i buđenje asocijacija, izbor glazbe koja dramaturški prati cijelu radionicu u zatvorenom prostoru, dovoljno papira formata A4 za pisanje dojmova i evaluaciju te sigurno mjesto za sušenje i pohranu izrađenih maski.

Uvod: upute i priprema

Kratko predavanje o značenju maske u teatru i životu; vrste kazališnih, obrednih i životnih masaka, referencije na povijest kazališta, obreda i karnevala.

Upoznavanje svih sudionika s pravilima rada i ponašanja i precizne upute o načinu izrade maske: od početka do kraja radionice komunikacija s partnerima i sudionicima odvija se isključivo tjelesnim znakovima i kontaktom – nema govorne komunikacije! Govor je dozvoljen samo s voditeljem, a s partnerom samo u nekim neophodnim ili krajnjim situacijama nerazumijevanja ili opasnosti. Upozorenje na neophodnost iznimnog povjerenja među partnerima, na odgovornost i koncentraciju, i na opuštenost iz čega proizlazi i otvorenost prema autentičnom doživljajnom – osjetilnom, osjećajnom i mentalnom iskustvu.

Podjela sudionika na parove: na grupu A, tj. na one koji izrađuju masku / vodiče i na grupu B, tj. one kojima se maska izrađuje / vođene.

Upute za one koji partneru izrađuju masku / vodiče: posvetiti se potpuno i koncentrirano partneru, detaljno i pomno izraditi njegovu masku. Biti odgovoran, pažljiv, brižan i nježan, posebno tijekom vodstva partnera koji ne vidi kroz grad.

Upute za one koji su pod maskom / vođene: prepustiti se s povjerenjem i bez otpora vodstvu partnera. Biti otvoren i perceptivan za sve što se pojavljuje, spontano reagirati na poticaje, asocijacije i sjećanja, posebno kada se otvaraju iskustva iz djetinjstva, ona zaboravljena ili čak potisnuta. Otkriti i osvijestiti što znači biti bez vida, našeg dominantnog osjetila i bez govora, dominantnog sredstva komunikacije, odnosno kako se kretati, orijentirati i spoznavati samo na temelju dodira, zvuka i mirisa.

Upute i opis tehnike izrade maske; potrebna je velika preciznost i usredotočenost onih koji rade masku te duboko disanje i opuštenost onih kojima se radi maska. Cijelo lice partnera koji leži zatvorenih očiju i kojemu se radi maska prvo se premaže tankim slojem vazelina (osim malog dijela oko očiju). Zatim se na oči, usta i dijelove lica koji graniče s vlasitjem stavljaju iskrojeni dijelovi papirnatih maramica kako ne bi bili u direktnom dodiru s gipsom. Tada se sloj po sloj na lice polažu prije iskrojene i u vodu umočeni i ocijedeći komadi gipsanog zavoja. Svaki slijedeći komad gipsanog zavoja mora uvijek malo prekriti onaj prethodno položeni. Svaki komad treba prstima nježno prilagoditi konfiguraciji lica i izglediti, kako maska ne bi ostala gruba. Dijelovi kod ušiju dodatno se pojačavaju slojem gipsa kako bi se kasnije na tim dijelovima mogle bušiti rupe za fiksiranje maske gumom. Nakon što se gipsanim zavojima prekrije cijelo lice postupak se ponavlja, na isti način se na prvi stavlja i drugi sloj gipsanog zavoja.

Priprema za izradu maske: „pripremanje ležaja“ (veličine barem 2,20 x 1,50 m) za izradu maske, postavljanje prostirke na pod i prekrivanje „ležaja“ s dva sloja novina. Zatim grupa A priprema toplu vodu u zdjelicu, izrezuje gipsane trake prema konfiguraciji lica, veče za čelo i obraze i manje za predjele oko nosa, usta i očiju, a grupa B za to vrijeme oslobađa lice od kose, toplo se oblači, legne na ležaj, zatvara oči i opušta se dubokim disanjem.

Provjera opuštenosti partnera vježbom i tehnikom opu-

Radionica na ADU, 2001., Zrinka Cvitešić

štanja: nježnim pomicanjem njegove glave, trupa i ekstremiteta. Napetost se rastvara laganom trešnjom, podizanjem ruku i nogu, masažom i tapkanjem po potrebi.

Izrada maske

Premazivanje cijelog lica partnera tankim slojem vazelina (osim očiju).

Polaganje skrojjenih papirnatih maramica preko očiju, usta i vlasišta rubova lica – za zaštitu i kako bi se maska kasnije lakše skinula s lica.

Oblaganje cijelog lica partnera, dio po dio, skrojnim trakama gipsanog zavoja u dva sloja – upozorenje da se ostave slobodne nosnice za disanje.

Kada je maska završena grupa A – vodiči sklanjaju i spremaju iz prostora sav pribor za izradu (zdjelicu s vodom, ostatke gipsanog zavoja, škare, vazelin) i vraćaju se partneru.

Pod maskom

Sušenje maske na licu – u zatvorenom prostoru i igra s predmetima

Grupa A polagano podiže partnera u sjedeći položaj i stavlja mu u ruke različite predmete.

Grupa B prepoznaje predmete dodiranjem i igra se s predmetima.

Grupa A nakon nekog vremena podiže partnera i oblači mu cipele, kaput i šal, sklanja novine s poda i izvodi svog partnera pod maskom vani u grad.

Sušenje maske vani – izlazak i vođenje partnera pod maskom po gradu

U gradu uz vodstvo grupe A grupa B se zvučno i taktilno orijentira i nastoji prepoznati prostor.

Bez vodstva, ali uz čuvanje: ostavljanje partnera pod maskom samog neko vrijeme.

Radionica na ADU, 2001., Luka Dragić i Marija Škaričić

S vodstvom i bez vodstva: igra i ples pod maskom na tratinama i na dječjem igralištu, susreti i komunikacija s prolaznicima i djecom.

Otkrivanje i detektiranje unutrašnjih prostora zgrada i kafića.

Povratak u F22.

Na ovoj radionici maske su prolazile kroz dvorište ispred F22, Frankopanskom ulicom, svim prostorima Trga maršala Tita, oko HNK-a (Zdenac života, travnjaci i cvjetnjaci), oko zgrade Sveučilišta u Zagrebu, oko kafića Kavkaz i Hemingway, Muzičke akademije, Muzeja za umjetnost i obrt, ADU-a, i Mažuranićevog trga (dječje igralište, autobusna stanica, kafić). Maske su bile vođene i u unutrašnjost HNK-a (u gledalište i lože, na terasu, u glumački buffet), unutrašnjost ADU-a, zgrade Sveučilišta u Zagrebu, MUO-a i Akademije likovnih umjetnosti, kao i u neke kafiće.

Povratak i daljnje sušenje maske u zatvorenom prostoru

Susret osobe pod maskom s drugim maskama u krugu bez vodiča: vodiči uvode sve maske u domicilni prostor F22 i ostavljaju ih u centru igraćeg prostora, a sami se postavljaju po obodu platoa – kruga kako bi zaštitili one pod maskom da se ne udare o stolce, stolove ili zid. Maske same ispituju prostor i ostvaruju taktilne susrete s drugim maskama.

Zajednički ples masaka bez vida u krugu sa sviješću da se na malom prostoru nalazi puno ljudi koji ne vide.

Pojedinačni ples i improvizacija maske u krugu: ples inicira i prati promjena atmosfere, stila, energije i brzine glazbe, prema potrebi uz uputu ohrabrenja voditelja radionice (cjelovito kretanje i iz svih dijelova tijela, korištenje svih zona pokreta itd.).

Kraj: skidanje maske i pisanje dojmova i evaluacije

Skidanje i promatranje svoje maske i njeno odlaganje na mjesto gdje će se dalje sušiti: grupa A – vodiči prilaze opet svojim partnerima, postavljaju ih jednog do drugog u polukrug i odlaze u gledalište. Grupa B stavlja ruke ispod maske i uz intenzivno pomicanje muskulature lica maska se odljepljuje od lica i pada u njihove dlanove. Promatranje svoje osobne maske i neverbalno dijeljenje dojma o maski sa svojim partnerom. Odlaganje maske na mjesto gdje će se dalje sušiti i odlazak u gledalište.

Zajednički i pojedinačni ples vodiča, onih koji su kreirali masku: svi vodiči odlaze u krug i plešu zajedno, a zatim pojedinačno jedan za drugim. Pridružuju im se i partneri u zajedničkom plesu.

Grupa B skida vazelin i ostatke papirnatih maramica s lica i umiva se.

Svi sudionici i dalje bez govorne komunikacije pišu ano-

116. RADIONICA - ADU - MASKE 2001
 POGLED U SVOJU MASKU
 Sudionici: IVONA JUKA
 IVAN HORVAT
 MARE ŠKARIČIĆ
 JASHIN TELALOUĆ
 ZRINKA ČIHTESIĆ

nimno (pod pseudonimom) svoje osjećaje, doživljaje i događaje tijekom cijelog procesa, odnosno evaluaciju cijele radionice.

Upute voditelja za sutrašnji dan: sudionicima se preporučuje da ne razgovaraju o dojmovima s radionice od sutra. (Drugi dan je u određenom smislu lakši jer su svi prošli

kroz iskustvo proteklog dana, ali on pruža mogućnost drugačijeg iskustva i uvida jer se uloge partnera mijenjaju, oni koji su vodili postaju vođeni i obratno. Tijek radionice isti je, jasno bez uvodnog predavanja i objašnjenja, ponajviše se samo precizne upute za izradu maske.)

Glavne odrednice i mogućnosti daljnjeg rada s bijelom osobnom maskom

Budući da smo za radionicu imali samo dva dana, navodim kratko kako se rad s osobnom slijepom maskom može dalje razvijati.

Čitanje napisanih svjedočanstava, prvo anonimno, a zatim i autoriziranih.

Razgovor: dublje osvještavanje i zajednička evaluacija onoga što se tijekom procesa dogodilo.

Obrađivanje maske: orezivanje dijelova maramica oko maske, bušenje rupa i stavljanje gume kojom se maska može fiksirati za lice te skidanje sloja vazelina alkoholom.

Rad sa slijepom maskom: pojedinačne i zajedničke vježbe, improvizacije i ples.

Otvaranje: izrezivanje otvora za oči.

Rad s maskom koja vidi, ali ne govori, tj. s osobnom neutralnom maskom.

Otvaranje: izrezivanje područja brade i usta, kako bi maska postala govorna.

Rad s govornom maskom: rudimentarnim prototipom klasične i suvremene *commedie dell' arte*.

Od izrađene osobne maske koja predstavlja točan odljev lica, može se kasnijim dodavanjem tehnikom papir-mašea ili dodavanjem i lijepljenjem raznih materijala izraditi bilo koja maska različitog obrednog, karnevalskog ili kazališnog stila za daljnji pedagoški ili umjetnički kazališni rad, npr. larvalna, zoomorfna, bufonska, karakterna *commedie dell' arte* ili suvremena, urbana, metafizička, fantastična (bošavska, magritovska), realna životna ili iz snova.

Ciljevi i smisao radionice

Budući da svi sudionici otkrivaju puno novog o sebi i drugima, ili puno starog u novom svjetlu, ona može poslužiti kao uvod i inicijacija za početnike ili kao obnavljanje fenomena magije kazališnog stvaralačkog procesa

za iskusnije. Cilj je radionice iskustveno osvijestiti i produbiti ono što je bitno u kazališnom stvaranju. A to znači:

- povezanost tijela i uma;
- pojačanu perceptivnost i intenzitet osjetilnog doživljavanja i promatranja sebe i drugih;
- svoje intrapsihičke procese;
- smirenost, koncentriranost i posvećenost zadatku;
- suradnju, igru i kreaciju s Drugim – s partnerom i grupom;
- radost bivanja na sceni, istraživanja i kreiranja;
- opozicije: voditi i prepustiti se vodstvu drugog, biti samostalan i ovisan o drugom, racionalno i iracionalno, kontrolirano i bez kontrole, aktivno i pasivno, povjerenje i odgovornost.

Radionica ima za cilj iskustveno osvijestiti i *O-točku*, to bitno glumačko stanje opuštenosti i potpune prisutnosti u tijelu i *sada i ovdje*, bez misli, čistog uma, ali i s proširenom svijesću kako bi se mogao izraziti svaki kreativan poticaj ili ideja i kako bi se moglo spontano reagirati na poticaje partnera, grupe ili publike.

Ona također pomaže osvijestiti, rastvoriti i proći kroz neke česte blokade kreativnog procesa kao što su, na primjer, unutrašnja uvjerenja (*ne mogu se izraziti, neću uspjeti, što će on/ona/oni o meni misliti, neću biti zanimljiv, nisam talentiran, bit ću dosadan, smijati će mi se, bit ću posramljen*) što znači proći i kroz svoj strah i sram kako bi se moglo izraziti i svoje najintimnije i najranjivije sebstvo.

Budući da naša kreativnost crpi svoje sadržaje iz podsvjesnog i nesvjesnog, kao i iz najranijeg djetinjstva, proces radionice konstruiran je i tako da se na osjetilnom, emotivnom i mentalnom planu otvara i mogućnost putovanja u prošlost, u svoje osobno i arhetipsko nesvjesno, kao i u najranije djetinjstvo. Prvo, biti bez vida i mogućnosti govora, samo s osjetilom dodira, sluha, mirisa i okusa, zatim, ponovno iskusiti bespomoćnost, ovisnost i potrebu za drugim, za sigurnošću i vodstvom, pa osjetiti potrebu za osamostaljivanjem, kretanjem i igrom. Uz moć i magiju maske (*ona me štiti, ne sramim se i mogu sve, mogu se susresti s drugima, prihvaćaju me, voljen sam i volim, ne pretvaram se i ne lažem*) na kraju se javlja osjećaj *moгу sve izraziti neverbalno, tijelom, plesom... i potom pisanjem*.

Dakle, još jednom ponavljam i naglašavam bitna tematska uporišta radionice:

- putovanje od tjelesnog, osjetilnog i emocionalnog do komunikativnog i izraznog iskustva u zajedništvu s drugim i drugima;
- ponovno otkrivanje iskustava najranijeg djetinjstva, bespomoćnosti i prepuštenosti onome koji nas njeguje i ponovno iskustvo nesigurnosti prvog hoda i izazova odvajanja i osamostaljivanja;
- doživljaj prvotne radosti istraživanja svijeta oko sebe – dodir, sluhom, mirisom, okusom – kroz igru i u plesu;
- iskustvo susreta s potisnutim osobnim i arhetipskim nesvjesnim i s tjelesnim manifestiranjem potisnutih emocija straha, krivnje ili potrebe za kontrolom, odnosno iskakivanje i osvještavanje osobnih i kolektivnih *sjena*;⁴
- iskustvo potpune izloženosti drugom, svojih najintimnijih dijelova lica i tijela, nemogućnosti da se govorom zamaskiramo u svoje uobičajene ego maske i spoznaja svojih emocija koje nekontrolirano bježe i manifestiraju se kroz tijelo, poput drhtanja, ukočenosti, grčeva i blokada.

Za neke su ta iskustva u početku rizična, zastrašujuća i praćena navalom pitanja često prisutnim u glumačkom procesu: *“Što će ona ili oni sad o meni misliti? Hoću li se osramotiti? Vide li svi i ono što inače skrivam?”*

Vrlo je zanimljivo da se u interakciji s partnerom prolazi i kroz niz arhetipskih uloga i odnosa (roditelj/dijete, umjetnik / njegovo djelo, učitelj/učenik, zaštitnik/štićenik, kontrola ega / gubitak ega). U ulogama roditelj/dijete otvara se često i sjećanje na traumatične odnose s roditeljima (koji nisu bili pažljivi, nisu imali vremena, naređivali su, zanemarivali ili zlostavljali). Zbog svih takvih *sjena*, kod nekih sudionika prisutni su u početku jak otpor, strahovi, nervoze ili nelagodje, ali tijekom procesa se uz pomoć disanja, tišine i glazbe i uz nježnu brigu partnera te uz ponovno otkrivanje blagodat davanja i primanja samo dodir (tim prvim i temeljnim osjetom koji nam i kulturalno sve više nedostaje) svi strahovi rastvaraju i nestaju. Zaboravlja se na sebe društveno promatranog i kritiziranog i sve se dublje i bez rezerve prepusta zajedničkom

novom iskustvu. Mnogi sudionici dožive i vrlo intenzivan susret s univerzalnim, tajanstvenim, magičnim i svetim – kazališta i života.

Tijekom radionice sudionici obnavljaju i revitaliziraju sve svoje identitete (tjelesni, emocionalni, društveni, kreativni i duhovni) i njihovu cjelovitost, kao i motivaciju, volju i energiju za dalji rad, za kreaciju i život. I najvažije – prolaskom kroz radionicu stvara se snažan osjećaj zajedništva i posebna kohezija grupe što je za uspješan kazališni rad neophodno.

Na kraju stavljam na uvid izvratke i utiske iz anonimnih pismenih svjedočanstava sudionika nakon radionice koji na najbolji način govore o njezinu smislu.

Odlomci iz svjedočanstava i evaluacije sudionika

pisanih anonimno (pod pseudonimom ili nekim znakom i crtežom) kako bi sudionici mogli iskreno izraziti svoja negativna i pozitivna iskustva

Prvi dan: grupa B – oni kojima se radi maska

MIDORI

Dok osjećam vazelin na svojoj koži počinju mi teći suze, neugodno mi je da mi netko dira lice i mislim: Što sad on misli o mojem licu? ... Nisam se mogla prepustiti partnerici, ne zato što ne vjerujem njoj, nego zato što ne vjerujem sebi. Nisam nikada prije bila toliko svjesna koliko sam nesigurna i nesposobna i traljava. Nedostajao mi je vid, gledanje – to je strašno! ... Ne sviđa mi se moja maska – jer mi se ne sviđa moje lice!

Crtež glave ptice – PATKA

Cijelo vrijeme intenzivan osjećaj dvaju prostora. Onaj u mojoj glavi i onaj izvan moje glave... Ali bio mi je bitan doživljaj unutrašnjosti maske, sve što se događalo i što sam osjećala duboko unutra.

Crtež BUBA MARA

Nikada ovako nešto nisam doživjela! Gubitak vida i pojavljivanje svih drugih osjetila. Svijest o svakoj svojoj reakciji na svijet izvana... Vani sam počela doživljavati svijet na potpuno drugačiji, nov način... i pomislila sam – toliko se

toga na sceni može izvesti potpuno drugačije od uobičajenog – i bez riječi. Govor mi nije trebao... Samo slušanje – i tijelo, koje je postalo senzibilno na svaki podražaj... i odjednom sam shvatila koliko sam privilegirana da sve ovo mogu doživjeti, da u ovom ubrzanom svijetu mogu osluškivati korake, po koracima prepoznati i svog partnera – anđela koji me čuva, i da mirišem travu i osjećam toplinu sunca drugačije nego svi ti glasovi koji su kraj mene projurili i ne osjećaju to mnoštvo senzacija... Trenutak skidanja maske čaroban je, tolika količina svjetla i svijest o potpunoj opuštenosti... I sada sam smirena i želim da tako ostane što duže.

SHERLSTILTSKIN WINCH

Tijekom igre s predmetima – gotovo astralna projekcija: nalazim se na nekom drugom mjestu i potpuno sam... U plesu osjećaj slobode. Kada sam skinuo masku činilo mi se kao da sam bio u nekom transu ili u snu! Gledanje moje maske budi osjećaj veselja, ljubavi i veoma pozitivne energije. I potrebu za grljenjem partnera i izražavanjem zahvalnosti i privrženosti. Povjerenje, mir, uгода u tišini i negovorenju, ljubav, senzacija!

MIKI TRASI

Strašno je kada ti postupno uzimaju moć govora i vida – ali ne bojim se, divno je kada se možeš prepustiti! Sunce! Kad si slobodan, nema pritiska da moraš biti kreativan – to se samo događa, i nikad mi nije dosta!

LEONID KURULJEV

Osjetio sam izvanredan mir u prvoj fazi izrade maske... ali kada se stavlja drugi sloj – tjeskoba i osjećaj zatvorenosti... Koncentriram se na disanje i pomaže. Od početka snažna, dječja vjera u partnera... Kada sam primio lutkicu i školjku, kao da sam ih prvi put primio, potpuno novi osjeti dodira... Kada me partner vodi van – velika sreća. Novo rođenje. Bio sam ganut partnerovom brigom i ljubavlju. Sve je potpuno novo i svježije i prekrasno... Želim sve izraziti, svaki svoj osjećaj, svaki zvuk i dugo ostati tako, i što dulje osjećati sunce. Osjećam se kao dijete koje je izašlo u prirodu nakon duge bolesti. Nemam nikakav osjećaj za vrijeme... ali imam nov i snažan osjećaj za prostor... Želim plesati, izaći van iz sebe, izraziti se... Želim se

sjediniti s drugima... osjećam svaki svoj zglobov i povezanost svog tijela, puno jače i snažnije. Ne želim stati. Kada sam skinuo masku – želim sve pogledati u oči!

Crtež – SPIRALA sa zrakama

U početku sam se bojala da neću moći disati, da ću se ugušiti, a da partner to neće primjetiti. Kad smo izašli van prestala sam razmišljati o neugodnostima. Bila sam snažno zaokupljena svijetom oko sebe, osjet dodirom postao je najvažniji... i postajala sam sve hrabrija i radovalo me svako novo iskustvo... Zapanjilo me koliko je sunce lijepo! Njegov dodir i toplina. Svijet kao dodir, osjet, igra, istraživanje. Osjećala sam da imam pravo istraživati sve oko sebe i na koji god način to želim, da mi je to dopušteno, da me nitko neće osuđivati, dopušteno mi je dodirivati, osluškivati i biti prisutan u svakom trenutku! Kada smo bili svi s maskama u krugu, opustila sam se kao što već dugo nisam... Pri skidanju maske strah od povratka u „pravi“ svijet. I iznenađenje – nikad se nisam smatrala lijepom, ali moja maska je lijepa – ne u smislu ženske i muške ljepote – nego jednostavno ljudski lijepa. Hvala vam!

WALL-E

Na samom početku, kada je partner na meni počeo raditi, osjećao sam se poput neke pokvarene lutke koju treba popraviti... Imao sam potpuno povjerenje u partnera, ali u početku sam se prestrašio tog stavljanja gipsanog zavoja na moje lice... U igri s predmetima svaka školjka, svaki morski jež... pobuđuje u meni osjećaj neke čudne nostalgije za djetinjstvom, i osjećao sam se poput malenog djeteta. Nisam se bojavao hodati slijep gradom, bio sam samo radoznao – kao mali drveni lutak koji je krenuo u svijet. Užasno me sve interesiralo... U plesu sam želio da se taj mali dječak razigra. Uživao sam u tome kako svaki zvuk i svaku stvar doživljavam na nov način!

RUPERT

Kada su mi stavljene maramice na oči, osjetio sam laganu nervozu koja je rasla tijekom izrade maske. Cijelo sam vrijeme balansirao između sigurnosti partnerovih ruku i panike koja bi se javljala. Kada smo izašli, panika je nestala. Imao sam potpuno povjerenje u partnera i to

Putovanje kroz bijelu masku, 2015., Anja Đurinović na balkonu HNK Zagreb

mi je sve doživljaje intenziviralo i uljepšalo... Ono što je bilo posebno lijepo, to su trenuci nježnih dodira s drugim maskama u krugu – kao da si u nekoj močvari, u nepoznatom, i onda naiđe ta osoba, osjećamo se, komuniciramo samo tijelima... Vrhunac nelagode i straha osjetio sam kad sam u krugu trebao sam plesati. Iako sam imao masku, svijest o ostalim ljudima u dvorani koji me gledaju paralizirala me je i kočila da se bilo kako izrazim... Sve u svemu – jedno snažno iskustvo koje me tjera na dublje razmišljanje o sebi i na dešifriranje svega što se sa mnom osjetilino i doživljajno događalo... I zašto? I što to znači? Hvala!!!

LITTLE CLEO

Osjetila sam se sigurno – oslobađajući osjećaj. Povjerenje u partnera, blagost, opuštenost. Netko drugi je preuzeo odgovornost za mene umjesto mene same. I putovanje! I sreća! Opuštanje, trčanje po travi, ples, stablo, orijentacija bez vida... U Milji su mi rekli da sam lijepa, a ja sam mislila da nisam lijepa, ali osjećala sam se blago, mirno, spokojno. Ljepota! Svjesnost o tome gdje se nalazim, opuštenost jer me netko vodi. Preeeediiiiivnooooo!

Bez naznake pseudonima

U procesu izrade maske nisam se bila u stanju opustiti! Teško je riječima uopće opisati razinu ksenofobičnosti koju sam osjećala. Vani sve više vjerujem partneru vodiču i osjećam se sve sigurnijom... Suludo interesantno iskustvo – i uvidi i saznanja o meni samoj! I pitanja – zašto i otkuda tolika panika iako sam znala da sam čuvana i pažena?

ASENATA

U početku još vidim svjetlost koja se zatamnjuje sa svakim novim slojem gipsa na mom licu. I od toga sam se uspaničila. Ubrzano dišem, bojim se da ću se onesvijestiti, osjećaj kao da mi težak teret pritišće oči i želim samo ponovno vidjeti... Vani je sunce preplavilo moje tijelo toplinom. Izuzetno lijepo i potpuno novo iskustvo... Bez vida sam intenzivno na drugačiji način osjetila život. Zahvalna sam voditeljici ovog projekta i mojoj dragoj partnerici na ovom jedinstvenom iskustvu!

Prvi dan: grupa A – oni koji partneru rade masku

LINDA

Velika pažnja, briga i koncentracija. Osjećam se kao majka. Super je kada osjetiš da se partner ispod maske opušteno smije. Kao da smo jedno! Ništa nije mogla reći, a ja sam ipak osjećala i znala kako doživljava mirise, sunce, hladan zrak. I ples ispred HNK-a.

IŠTVAN i crtež SUNCA I CVIJETA

Dakle, apsolutno sjajno iskustvo! Ici – hvala! ... Ona se odmah opustila što je meni pomoglo da se i ja opustim. I počela sam modelirati – stvarati, kreirati...!!! Fantastičan osjećaj. Vani je prvo moja partnerica bila jako ukočena i preplašena. Pomalo se sve više opuštalala i prepuštala drugim osjetilima. Na kraju smo se „trčeći“ vratili na određite iz kojeg smo zbog njenog straha jedva izašli. Možda me se najviše dojmio kraj – trenutak skidanja maske. Jedna djevojka je zaplakala... i meni su suze potekle... zaista dirljivo! Neprocjenjivo iskustvo! Hvala ti, Ici, velika!

ZMAJ GABRIEL

Ovo je jedan od onih dana i onih iskustava po kojima ću pamtići svoje studiranje na ADU-u. Zbog ovakvih doživljaja sam sretan što se bavim teatro... Povjerenje koje mi je druga osoba poklonila ispunilo me nekom novom unutarnjom snagom i samopouzdanjem – i s moći! Taj osjećaj brige i pažnje prema drugom, i tvoja želja da mu pružiš neka nova iskustva, spoznaju i ljepotu trenutka... a posebno i što se zbog toga i sam osjećam potpunim i cjelovitim.

MAŠENKA

Ugoda i zaboravljanje na vrijeme. Preciznost i trud. Briga za onog koji leži – diše li i je li mu ugodno? Fokus samo na rad – i „pražnjenje“ mozga od briga i problema. Osmijeh, sreća, zadovoljstvo, jaka koncentracija i lakoća postojanja. Emotivno najsnažniji dio kad je partner skinuo masku.

SAVO KOVAČEVIĆ

Htio sam da mi se partner što ugodnije osjeća, pokušao sam biti što nježniji. Osjećao sam se kao da stvaram neku

novu osobu, kao neki ljudi znanstvenik. U gradu mi prvo partner nije sto posto vjerovao, morao sam se brinuti za njega kao za bebu ili hendikepiranu osobu. Bilo ih je divno gledati kako otkrivaju poznati svijet na nov način, kako obraćaju pažnju stvarima i kako im se dive – a inače prolazimo pored njih a da ih i ne vidimo... I sunce! ...

TIRSA NOA

Stvaranje i izrada maske izaziva neki bogoliki osjećaj. Kada osobi pod maskom dajemo predmete u ruke na opip, reakcija je iznimno interesantna, nalikuje na reakciju malih beba, čak novorođenčeta.... Čudan osjećaj katarze kada osoba skida masku – svoje lice koje smo mi stvorili...

Crtež DRVETA

Bilo je zanimljivo promatrati kako osobnost partnerice, upisana u njezinu licu, postaje trajno utisnuta u masku... Dok smo hodale pratila sam i osvještavala svoje zaštitničko ponašanje prema njoj i pokušavala naći prostor za njenu i moju inicijativu. Nisam je htjela gušiti, a istovremeno sam nastojala da se osjeća potpuno sigurno. Moj osjećaj je bio najbliži onom majke. I proživljavao me je osjećaj darežljivosti, velikodušnosti, davanja i dijeljenja... Kad su skinuli maske, vidjevši im lica kako gledaju svoj otisak, odraz sebe samih u maski – obuzela me tuga, nostalgija i žalost – ali i pročišćenje. Sada bih najradije nastavila dan u samoći i kontemplaciji, s refleksijama na sebe samu, želim zadržati taj osjećaj. Ova vježba čini mi se terapeutskom. Mislim da je maska magično djelovala na mene i na partnericu i na cijelu grupu. Potpun osjećaj zajedništva, izvan riječi. Nešto jako snažno, magično i arhaično ima u tome! Hvala!!!

DORIS

Bilo je jako zanimljivo i uživala sam u svakom trenutku... Nije mi bilo teško preuzeti odgovornost za drugog, možda zato što i inače volim kontrolu... Glazba je savršeno pogodena, kao da nas je vodila... Svaki dio radionice/vježbe činio mi se svrhovit... Nisam mogla dopustiti da mi misli lutaju, što mi se često događa kada nešto radim... Sve skupa je prezanimljivo! A ples u krugu – šteta što nisam slobodnija!

VERA ŽLABO

Bilo je vrlo opuštajuće brinuti se za drugoga. Zaboravila sam na sebe i potpuno se koncentrirala na osobu koju sam vodila... i uživala. Javio se snažan majčinski osjećaj – osjećaj brizi i potreba za zaštitom drugog ljudskog bića, da ga u njegovoj bespomoćnosti vodim, usmjeravam, pridržavam. Mislim da smo zajedno uspostavili neki unutarnji mir u kojem sam zaboravila na sebe – moj ego – moje potrebe postale su sporedne! A moja osjetila kao da su postala oštrija, jer sam mislila i osjećala za dvoje u jednome. Ostvarila sam ravnotežu između praćenja i vodenja, iako je cijeli naš odnos je bio isključivo taktilan. Kada sam gledala druge u plesu osjetila sam toplinu – sve brige, tuge, sve zamjerke, svi viškovi i negativnosti su nestale... Bilo je to produhovljujuće iskustvo koje me ispunilo mirom, smislom, punoćom i srećom.

8-5-8 MALINA

Činilo mi se kao da gledam neko veliko dijete koje se igra, uči hodati, istražuje. A ja kao da sam postala dio nekog njegova davnog djetinjstva – i kao da dijelimo ista sjećanja. Meni kao vodiču bilo je to predivno iskustvo – oblikovati njegovu osobnu masku, oblikovati dio njega, i na kraju mu to pokloniti! Najljepše mi je bilo na travnjaku, jer sam se osjetila tako prisno povezana s njim u igri i plesu, nekako sveto, ispunjeno i sretno. To je tako rijedak osjećaj kad nam ništa drugo ne treba, i kad postaju važne neke bitne stvari koje inače zaboravljamo iako su nam nužno potrebne. To je i neka osnovna ljudska radost i sreća što smo živi, koju posjeduje svako dijete, a mi je gubimo. Zašto smo odrastajući sve više zabrinuti, rijetko se smijemo i teško opuštam? Najveći osjećaj užitka pružio mi je njegov osmijeh kada je skinuo i pogledao svoju masku – prošli su me trnci sreće, zadovoljstva i ljubavi prema njemu. Glazba je tijekom procesa bila predivna i pomogla mi je u radu i igri s njim, i nosila me u te prostore čiste sreće...

Drugi dan: grupa B – oni kojima se radi maska

Crtež DVIJE ZVJEZDICE

Dok mi se radila maska užasna klaustrofobija, kao da me netko polako gušio... a kasnije mi maska poklanja čudan osjećaj velike sigurnosti!

Putovanje kroz bijelu masku, 2015., maske oko Zdenca života

MAŠENKA

Čudan osjećaj dok su mi radili masku, nelagoda i teško opuštanje... Najbolji osjećaj je bio u parku na dječjem igralištu – nevinost, nezrelost i sjećanje! Puno sam se bolje osjećala dok sam ja drugom izrađivala masku... Sreća zbog cjelokupne radionice! Hvala!!!

GEORGINA i crtež CVIJETA

Povjerenje u partnera. Takvo olakšanje da nemam riječi koje bi to mogle izraziti! Divan osjećaj! ... Najljepše je bilo osjetiti prirodu – drvo, bor, brezu, lišće. Sreća! ... Prvi put osjećam koliko prirode ima oko zgrade ADU-a, oko mene, odmah do mene. Trebam je samo primjećivati, gledati i uživati u njoj i pozdravljati je! Uživati u sadašnjosti jer će ona uskoro biti prošlost! Bio sam opet dijete u spontanosti i izvornoj igri!

IŠTVAN i crtež sunca i cvijeta

Jučer sam osjetila ogromnu odgovornost, a danas nemoć i potrebu za pomoći! Moja osjetila sluha i njuha tijekom ove vježbe nevjerovatno su se izoštrila. Bila sam apsolutno predana zadatku i svojoj partnerici – divno iskustvo! Hvala!

Crtež ZVIJEZDE

Kao ulazak u grob – tko me od njih tamo čeka? Malo zatrašujuće, ali istovremeno nekako lijepo. Mir! Glazba me vraća i drži uz „zemlju“, i ruke Čuvarice, ne puštaju me u onostrano... Pod maskom sam potpuno sakrivena uz čudan osjećaj slobode. Izlazak u svijet – čini mi se kao da sam nevidljiva i prolazim kroz ljude, aute, tramvaje... U parkiću iza ADU-a – skok u budućnost: kao da se igram sa svojom djecom... Sunce mi stvara predivne kristaliće,

male planete, ljubičasti horizont – i želim ostati tu kod sebe, unutra! Potpuna sreća. Ali – moramo se vratiti! Šteta!

N.W.A

Naježio sam se od snažnog osjećaja da mogu ostvariti potpuni kontakt s ljudima i voditi ih po sobi iako ništa ne vidim.

LINDA- Miss Super!

Novo rođenje! Jako emotivno sam doživjela rastanak s partnerom prije skidanja maske. Mislim da ću dugo pamtići sliku svoje maske u trenu kad sam je skinula, kao i odmah zatim partnerov pogled i osmijeh... Ovo iskustvo je jako produbilo moj odnos s partnericom. Super, super suuuupeeer! I thanks!

Crtež DRVETA

Volila bih da je sve još duže trajalo. I snažan osjećaj da sam sve to već radila – negdje, jednom davno! Gdje i kada? Ne znam, ali sigurna sam da sam to iskustvo jednom, negdje već proživjela i da je zapisano duboko u meni. U svijesti i u tijelu! Hvala na tom iskustvu i doživljaju!

VERA ŽLABO

Osjećam mir i pročišćenost... dok sam bila pod maskom imala sam osjećaj da sam pod vodom, kao da plivam kroz prostor, da moja okolina klizi oko mene i kroz mene... Kad me partner podigao da sjedim osjetila sam djetinje uzbuđenje i to je potaknulo navalu sjećanja – putovanje u druge prostore i vrijeme, i snažne pomiješane emocije – sjete, boli i zadovoljstva. Zatim snažan poriv za kretanjem – puno jači nego bez maske, želim se igrati, želim sve osjetiti u svojoj jedinstvenosti i punini! Silna glad za životom! *Elan vital*, eros ili kako god da se to zove. I dječja nevinost, zaigranost i iskrenost! A svi zvukovi su me preplavili i postali skoro doslovno opipljivi u titrajima zraka, i s prostornim kvalitetama. Bilo mi je nebitno kako izgledam, nisam imala osjećaj da me netko gleda, iako su svi bili oko mene, ja sam bila istovremeno sama u sebi i izvan sebe, u nekoj proširenoj svijesti – i slobodno sam se izražavala i čak smijala ispod maske – cijelim tijelom! Predivno!

8 MALINA 8

Često sam se oslanjala samo na osjet njuha, iako ga u životu najrjeđe koristim. Nisam se osjećala kao dijete – nego kao da proživljavam neki drugi život – ali koji je isto moj – koji je bio jednom prije – ili koji će tek biti nakon ovoga. Bilo mi je predivno s djecom u parku, prepustila sam se, penjala s njima, spuštala na toboganu, njihala na prečkama – pobijedila sam neke svoje strahove. Moj *ratio* i emocije bili su isprepleteni, čas sam se osjećala dezorijentirano, nisam znala gdje sam i što radim – a zatim opet potpuni unutarnji mir u kojem ne sumnjaš u sebe – i ne razmišljaš, samo osluškuješ i prisutan si. Ples je bio fantastičan, žao mi je što nije duže trajao! Divno iskustvo!

Drugi dan: grupa A – oni koji partneru rade masku

Bez pseudonima

Veliki odmor od stalne koncentracije na samog sebe! Usmjerenost na drugu osobu u potpunosti jest ljekovita! Zaštitnički osjećaj i osjećaj povezanosti s osobom koju čak i ne poznajem od prije! Shvaćanje koliko smo svi isti, i jedno, a ipak i jedinstveni! Preljepo iskustvo! Oslobođajuće i ljekovito!

Crtež SUNCA

Maska mi postaje sve važnija i važnija od osobe koja je ispod nje! Kakva odgovornost! Kao s malim djetetom! Imam li ja za to dovoljno strpljenja? Jako se volimo, moja maska i ja! I dalje mi se uopće ne govori! Nedostaje mi samo ples!!!

Crtež SPIRALA SA ZRAKAMA

Mislila sam da će mi biti naporno i dosadno brinuti se za nekoga, ali tada, odjednom, učinilo mi se mi kao da sam čarobnjak koji nekome otkriva novi svijet. I bilo mi je jako važno da partner otkrije lijepe i moćne stvari, i da bude sretan. Strah od odgovornosti, ali kad je preuzmeš, svjestan si da netko i zbog tebe proživljava nove stvari!!

Crtež ZVIJEZDE

Zanimljivo je koliko ti partner mora vjerovati i kako je velika tvoja odgovornost. Osvijestila sam i shvatila koliko mi

je lakše nositi tu odgovornost nego prepustiti se nekome! I koliko je koncentracije potrebno da bi shvatio što partner traži od tebe i kako mu možeš najbolje pomoći i kako je malo potrebno da mu kažeš i objasniš ono bitno!

STRIKA ČIKA BARBA

Radit drugome masku smiruje i opušta. U meni snažan osjećaj zaštitništva, odgovornosti, povezanosti i bliskosti! Kao da je malo drago dijete. Trenutak kada on skida masku vrlo je emotivan – bude se mnogostruki osjećaji – radost, zahvalnost, sreća i ljubav! I pitanje – je li zadovoljan mojim radom? Velika potreba za zagrljajem!

Bez naznake komentara – u potpisu pisano veliko R

Sreća, prije svega sreća! I danas, kao vodič doživljam snažnu „reevaluaciju“ svijeta koji nas okružuje. I nevjerojatno je kako vidimo/osjećamo svjetlost iako su nam oči „zabetonirane“!? Znači li to da svjetlost ne percipiramo samo očima, nego i na neki drugi način, kroz kožu, disanje??? Imao sam najčišću želju da „uspijem“ s osobom koju do danas nisam ni poznavao, možda sam je se čak i bojao. I uspio sam! I uživao!

SANJI ONE PIECE, gospođica SUPER

Uživala sam u njenoj znatizelji i hrabrosti i nisam je htjela sputavati, ali istovremeno sam jako pazila da se ne ozlijedi. Super je bilo kako su je se djeca bojala, a ona je unatoč tome uspjela zadobiti njihovo povjerenje... Žao mi je što nije dulje trajalo. A kad sam je vidjela, nakon što je skinula masku, kako se smije, bila sam baš istinski sretna.

Crtež RASTVORENA ŠAKA DESNE RUKE

Raditi masku je stvaralačka poezija! Posvećenost u radu i izmjena zadovoljstva i nezadovoljstva. Zatim osluškivanje i promatranje kako moja kreacija sama dalje pulsira, osluškuje, njuši, doživljava... Zanimljivo je bilo promatrati te odnose aktivnosti i pasivnosti – prvo sam ja bila aktivna, a ona pasivna, samo osjeća, a zatim je ona bila aktivna, a ja promatram. Sa željom da proniknem u to što se s njom događa.

WALL-E

Iskustva su danas potpuno različita. Osjećao sam se kao roditelj, koji pomaže svome djetetu da otkrije svijet i pomno ga prati u njegovim doživljajima i spoznajama.

Bez pseudonima

Bilo je zahtjevno, teško i predivno! Komunicirali smo samo tjelesno i savršeno se razumjele. Biti vodič puno je racionalnija uloga, i prilika je da sebi jasnije objasnim i osvijestim ono što se jučer događalo meni, kada sam bila pod maskom. Lice i naličje!

Slika/cртеž TAMNOPLAVA ZVIJEZDA

Htjela sam da stvara svoj vlastiti novi svijet. Dok sam je gledala kako pleše, činilo mi se kao da gledam svoje dijete, svoju kreaciju. Čak sam bila tužna kad je ostala sama jer nije uspjela nikoga naći u krugu. Jako mi se sviđa kako je maska ispala, izgleda baš kao ona kada je zamišljena.

TIBOR ČUK TORBICA

Nešto se zanimljivo događalo s tijelima izvođača kada su plesali s maskama. Pita sam se bi li bilo moguće postići tu vrstu kretanja i bez maske? Predivno iskustvo! Hvala!

M. K.

Veliki kreativni užitek pri izradi maske! ... Od samog početka u meni se rađa gotovo očinski osjećaj prema partneru. Želja za kontaktom, razumijevanjem i sudjelovanjem i pažnja prilikom svakog njegovog i najmanjeg pokreta... Iskustvo u parku je posebno – zbog ljuľjački, vrtuljka, tobogana. Veliku sreću pokazuje kada se igra u ogromnoj hrpi šuštavog jesenskog lišća. Ljepotu boja ne vidi, ali mislim da je osjeća. Na Akademiji se kreće uz pomoć memorije tijela. Kada je skinuo masku žalio sam što je gotovo. Imao sam osjećaj kao da je moje dijete naglo odraslo. Predivnooooo!!!

Odlomci tekstova iz prijašnjih radionica

Iz radionice u Amsterdamu 1995. godine:

** Nice feeling, under the sea-level. I felt myself like a

Radionica u Amsterdamu, lipanj 1995.

child. In the street: big fear, helpless. Sometimes I felt myself like an animal, keeping on listening to every dangerous thing from every direction.

** I didn't think at all. But my head wasn't empty, it was full with new experiences.

** I kept thinking of our common origin with the nature and the sea. The most exciting is the sensing of other people through touching, the unknown world of skin, hair, face is exciting.

** I felt myself like a dead, who is being watched, but that was a pleasant comfortable feeling. I felt touch, water and temperature a hundred times stronger. But the most important thing was that I felt my instincts more secure and dominant. I felt as if I was reborn. I didn't feel myself handicapped or blind, because he constantly took care of me. He let me discover the world, but at the same time they never let me alone. It was nice to exist a different way.

** Nobody has ever depended on me so much. Wonderful feeling. Unspeakable, indeed. As if I was a doctor and silently I healed somebody. The strength of the mask is just incredible.

** I felt myself as a sculptor I guide. He depends on me. He is me and I am him. Something like a ritual.⁵

Iz radionice na ADU-u, Zagreb 2000./2001.⁶

B (oni pod maskom):

** Ja sam pod maskom dobila *ono nešto*: neki unutarnji sluh i vid i govor, neki svijet pomalo nalik snu, ili meditaciji. I bliskost i zaigranost, ne samo sa partnerom nego i sa sobom. I čas se osjećaš malim, bespomoćnim i bez kontrole, a zatim nevjerojatno moćnim jer kao da si dobio neko šesto čulo, neke intuitivne nadprirodne moći. U trenutku mi je palo na pamet da možda tako izgleda neki prostor između ovog i onog svijeta, ili svijet neke druge dimenzije.

** Ovakvo će izgledati raj. Trčiš, hodaš, uživaš bez razmišljanja, bez opterećenja, a tvoj anđeo čuvar pazi na tebe, čuva tvoje tijelo i dušu. Nekoliko puta sam se jako nasmijala pa mi je maska skoro pala.

** Hvala na tom osjećaju. Prepuštam se. Potpuno i bez zadržke. Dolazi do regresije u djetinjstvo. Javlja se neizreciva bol koja bi se najradije manifestirala kao krik, kao više urlika. Moja pluća dobivaju ogromne dimenzije, cijela utroba urla jer ja šutim! Plačem i osjećam suze ispod maske – tople, vlažne, stvarne, iskrene. I olakšanje!

** Sva laž i laganja nestaju i gube smisao. Povratak u samog sebe i ranjivost. Jesmo li se napokon sreli, ja sa sobom? Ne želim se izgubiti. Izvantagelesno iskustvo. Slom, jer sam se video. Zašto toliko boli, zašto? Kolijevka, dom. Rođenje. Koga kriviti? Nikog. Tresem se od golotinje, od sebe. Zašto se zakopavamo, zašto se gušimo? Gdje sam? Hoću li se voljeti ako se sretnem? Voljet ću se, samo da se sretnem.

** Sreća, neopisiva sreća spoznaje. Mrak, tama, jad što ništa ne možemo sami. Bespomoćnost koja ubija. Svijest o nama samima. Toliko emocija koje se ne daju riječima opisati. Preplavljuje me osjećaj tužne sreće. Nepodnošljiva lakoća postojanja. Nepresušivo vrelo emocija. Izlazak van – totalna katarza! Bože, hvala!

** Prelomilo se u meni, jednostavno prelomilo... Koliko smo bitni jedni drugima, a zapravo ne marimo. Spoznaja koja boli. Skidanje maske – mnoštvo emocija, sve golo, sami pred sobom... Iskustvo za cijeli život! Hvala!

** Najljudi osjećaj je osjećaj skidanja maske! To se ne da s ničim usporediti! Ako je to osjećaj koji proživljava dijete kada se rađa, volio bih se radati svaki dan.

A (oni koji rade masku):

** Potresno je koliko smo svi sami, i isti, i ranjivi, i hrabri. I koliko se volimo. I koliko smo svi potrebni. I lijepi. I kako je sve to tužno. I kako smo svi ipak djeca istog Boga.

** Gledajući je kako leži na podu, učinilo mi se da je to neki ritual u kojem sam ja šaman koji vodi obred. Kako sam joj sve više prekrivao lice osjećao sam i sve veću ljubav, duboki, bezuvjetni osjećaj ljubavi prema živom biću. A kada sam je podigao potpuno me preplavila bujica osjećaja... i ja sam imao osjećaj kao da se ponovno rađam

i prvi put živim. Između nas se stvorila neraskidiva nit za koju sam znao da se ne može prekinuti – osjetio sam kako mi teku suze, i bio sam sretan što sam živ, što dišem, što mogu dodirivati i voljeti. Kroz glavu mi je prolazilo tisuću slika iz mog života. Ona kao da je skinula neki veo s mojih očiju, plakao sam, ali moje srce se smijalo. Osjetio sam trajnu povezanost sa svim živim i znao da Bog postoji. Ovo iskustvo se duboko urezalo u mene i čini mi se kako više ništa nije isto.

** Ono što osjećam je prekrasno i jako duboko i ranjivo, nježno i snažno. Duboko sam dirnuta... Svi smo lijepi. Tako smo svi lijepi. I toliko toga možemo, a tako malo inače dajemo. Zahvalna sam svemu što me okružuje...

** Kad sam počela pripremati stvari imala sam osjećaj da ću sad nešto kuhati, a kako uvijek nešto napravim krivo, osjećala sam nelagodu. Zatim mi se javila asocijacija da je bolestan i da će ga moji zavoji spasiti i ozdraviti. Kada sam ga vodila čas mi se činilo kao da je biće s drugog planeta, zatim kao da je čovjek koji je preživio nesreću i koji se sad probudio iz kome. Zatim mi se učinilo da je moj mali lutak, bespomoćan, nježan, na svaki nepredvidivi udarac o neku stvar, on reagira kroz blagi šok, a onda rukama krene u precizno, vrlo pažljivo istraživanje oblika, materijala, težine i zvuka te stvari... On ovisi o mojoj brizi za njega. Najpotresnije je bilo kad je skinuo masku i pogledao je... sve u svemu, jako potresno i prekrasno.

Iz radionice na ADU-u, Zagreb 2010./2011.⁷

B (ispod maske):

** Dobra smrt. Nestajao sam. Sve što znam krhko je. Sve što imam krhko je. Svijet je toliko širi, dublji i veći što sam ja ponizniji i što imam manje moći. Bez vida i ovisan o drugom shvaćam da je ono što već jesam najvrednije. Oduzet mi je vid, a kao da bolje vidim, oduzet mi je govor, a kao da bolje govorim. Kada ne vidim tko me gleda postajem prisutan. Svaki korak je nov i kao da je vrijeme stalo. Djetinja sreća beskonačnog prostora za igru. I nova pitanja. Sve postaje bitno, svaki šum, miris, dašak vjetera. I istovremena spoznaja da ništa nije bitno. Bilo je samo bitno da je ona bila stalno tu.

** Čudno. Kao u snu. Neobično, prekrasno. Kako bi bilo da nisam imao partnera uz sebe. Nisam ništa video, a vidio sam sve. Ljude, životinje, aute, drveće, boje, mirise. Ja kao malo biće koje kao da je došlo u neki novi svijet, svemir. Sreća. Radost. Toplina. Kao da ti se srce otvori prema svemu. Nema negativnih i zlih misli. Riječi nisu bile potrebne. Mislim da bi svijet bio ljepši kad bi svatko doživio ovakvo iskustvo.

** Osjećala sam se kao da sam izvan tijela. U jednom trenutku osjećala sam se kao djevojčica u gužvi, a zatim kao da sam čovjek iz nekih davnih vremena kojem je sve značajno i veliko. Na trenutke sam se osjećala beskonačno i bestjelosno, a onda opet kao dijete. Ovaj osjećaj života je neopisiv i moćan. Živjela planeta Zemlja. I svemir oko nje i u nama. Najbolji dan na Akademiji.

A (oni koji rade masku):

** Činilo mi se kao da je to pitanje života i smrti. A ipak bilo je tako jednostavno. Pažljivost i nježnost prema partneru vraćaju mi samopouzdanje. Osjećam kako osjećam tvoju prisutnost i kako se ti sama zbog toga mijenjaš.

** Osjećala sam se prvo kao kozmetičarka, zatim kao kiparica i na kraju kao MAJKA. Super!

Ponovila bih to još 100 puta!!!

** Osjećao sam se poput kirurga koji ima odgovornost za život ispred sebe u svojim rukama.

Postajem svjestan da on doživljava svijet i kroz moje dodire, njegova sljepoća podiže moju perceptivnost i doživljajnost. Budući da sam njegov čuvar i moja svijest o svijetu oko mene je pojačana. Hvala vam na ovom neprocjenjivo dragocjenom iskustvu!

¹ Studenti su u to vrijeme bili: Tarik Filipović, Nina Violčić, Ivana Legati, Ivana Boban, Alen Šalinović, Dražen Šivak, Saša Buneta, Lucija Šerbedžija, Goran Višnjic.

² Tada je sam proces, koji se odvijao na obali mora kraj Voloskog, snimila i Nizozemska televizija i emitirala ga za vrijeme Međunarodnog festivala kazališnih škola u Amsterdamu na kojem je naša predstava i nagrađena. U Amsterdamu sam tu radionicu održala i u Školi novog plesa (School voor nieuwe dans) za studente glume iz cijeloga svijeta.

³ Posebno je potresna bila radionica koju sam radila u okviru kazališne radionice za adolescente u domovima za djecu bez roditelja i za djecu delinkvente. Rečenice iz njihovih pisanih evaluacija kao što su: „Vratili ste mi volju za život“, „Mislio sam da sam umro, a sada kao da sam se ponovno rodio“, „Prvi put sam osjetio pažnju, nježnost i toplinu nekog drugoga, ono što nikad nisam osjetio“, „Preporodio sam se“, „Mislim i sada znam da i u meni postoji dobrota i mogao sam je bez srama pokazati“... i niz drugih svjedoče o tome.

⁴ Prema C. G. Jungu.

⁵ ** Lijep osjećaj, ispod razine mora. Osjećala sam se poput djeteta. Na ulici: veliki strah, bespomoćna. Ponekad sam se osjećala poput životinje, stalno osluškujući svaku opasnost iz svakoga pravca.

** Uopće nisam razmišljao. Ali glava mi nije bila prazna, bila je ispunjena novim iskustvima.

** Stalno sam razmišljala o našem zajedničkom podrijetlu s prirodom i morem. Najzbudljivije je osjetiti druge ljude kroz dodirivanje, nepoznati svijet kože, kose, lica je uzbudljiv.

** Osjećao sam se poput mrtvaca nad kojim bdiju, ali bio je to ugodan udoban osjećaj. Osjećao sam dodir, vodu i temperaturu stotinu puta jače. Ali najvažnije je da sam osjećao kako su moji instinkti sigurniji i dominantniji. Osjećao sam se kao da sam ponovo rođen. Nisam se osjećao hendikepirano ili sljepo jer se on konstantno brinuo o meni. Dopustio mi je da otkrijem svijet, ali me istovremeno nikad nisu ostavili samoga. Bilo je lijepo postojati na drugačiji način.

** Nitko nikada nije toliko ovisio o meni. Divan osjećaj. Neizreciv, doista. Kao da sam bila liječnica i bez riječi nekoga iscijelila. Snaga maske jednostavno je nevjerovatna.

** Osjećao sam se poput kipara i vodiča. On ovisi o meni. On je ja i ja sam on. Nešto poput rituala.

S obzirom na nejasnoće neki su dijelovi teksta prevedeni tako da iskaz zvuči smisljeno, dok su ženski i muški rod korišteni nasumično. Prijevod: Višnja Kačić Rogošić.

⁶ Studenti koji su sudjelovali u toj radionici bili su: Olga Pakalović, Luka Dragić, Zrinka Cvitešić, Ivona Juka, Leona Paraminski, Marija Škaričić, Nikša Butijer, Petar Leventić, Bojan Navojec, Ana Begić, Jelena Veljača, Jasmin Telalović, Jelena Lopatić.

⁷ Studenti koji su sudjelovali u toj radionici bili su: Andrej Dojkić, Zoran Pribičević, Jan Kerekeš, Mirela Videk, Iskra Jirsak, Goran Bogdan, Mia Biondić, Nika Mišćević, Aleksandra Stojaković.